

Téma 12.:

- Pokus o vymezení manýrismu
- Torquato Tasso jako jeho možný představitel

manýrismus

– co předcházelo?

- Výměny literárních estetik se na první pohled dějí pomocí **popření bezprostředně předcházející tendence**
  - FR: Plejáda odvrhuje své předchůdce, Malherbe Desportes, Aubigné se zříká sám sebe, svých předchozích světských děl

La Defence et Illustration, kap. IIII

LY donques, & rely premieremēt, ô poëte futur, fueillete de main nocturne & iour-nelle, les exēplaires Grecz & Latins, puis me laisse toutes ces uieilles poësies Fran-çoises aux Jeux Floraux de Toulouze, & au Puy de Rouan: comme Rondeaux, Ballades, Virelaiz, châtz Royaux, Chançons, & autres telles epiceries, qui corrompent le goust de nostre langue, & ne seruent sinon à porter tesmoignage de nostre ignorāce. Iette toy à ces plaisans Epigrammes, non point cōme font auiourd'huy un tas de faiseurs de cōptes nou-ueaux, qui en un dixain sont contens n'auoir riē dict qui uaille aux neuf premiers uers, pourueu qu'au dixieme il uoit le petit mot pour rimer à l'ultima.

popření

- Rabelais (*Pantagruel*, kap. VIII):
  - “temps (...) des Goths, qui avaient mis a destruction toute bonne littérature ”
X
ere de lumiere où “toutes disciplines
sont restutuées”

pouze jejich dojem

- Renesance v mnoha ohledech pokračovala v tradici literárních forem i témat středověku
  - Grand rhétoriquers, kteří uplatňují literární vliv ještě 1530 na Clémenta Marota, Mellina de Saint-Gelais
  - Fin'amors > Roman de la Rose (“bestseller” 16. stol.) > francouzský petrarkismus

renesance jako harmonie

- Člověk, jeho duše, jeho mysl, jeho tělo jako harmonický celek =
- Mikrokosmos, jenž je obrazem harmonie makrokosmu
  - Pico della Mirandola píše *De dignitate hominis*
  - Albrecht Dürer traktát o poměru jednotlivých částí lidského těla – harmonickém
  - Křesťanský hřích jako = hybris (neuměřenost, ztráta harmonie)

ztráta harmonie

- Esencí manýrismu je **ztráta jistot, harmonie, zmatení v labyrintu, deziluze ze změn v okolním světě**

= manýrismus

nenápadný zrod termínu

- Giorgio Vasari v předmluvě ke 3. části svých *Vite dei piú eccellenti pittori, scultori ed architetti* (1550, 1568)

Lionardo da Vinci, il quale dando principio a quella terza maniera, che noi vogliamo chiamare la moderna,

alla maniera

- Zpočátku byl používán k označení malířů, kteří malovali jako (= alla maniera) jejich velké vzory, jejich mistři, jako Leonardo a další

alla maniera

- Ovšem postupně toto východisko vyústilo v širší význam
  - Umělce nezajímá vztah jeho díla s přírodou (jeho harmonie), nýbrž způsob (=maniera), jak pomocí své malířské techniky ztvární to, co příroda nabízí
  - Tato technika pak není pouhým prostředkem ztvárnění, nýbrž ovládnutím moci Velkého Architekta, Demiurga světa

svět jako stroj, jako labyrint

- Tento svět stvořený Demiurgem jako stroj je pojmán jako něco dokonce složitějšího, jako “palác zázraků” (G. R. Hocke), jako labyrint, který – jako ten Daidalův – dokáže svého tvůrce i zničit
  - Evropský strukturalismus?

Tak i tak

- Manýrismus je tedy zároveň pokračováním i popřením renesance (krizí renesance, antirenesancí, cultura della contraddizione)
- Tato rozporuplnost významu dokonale souzní s podstatou manýrismu
- Přepych x krutost, smyslnost x duchovno

Arcimboldo: Rudolf II. jako Vertumnus (1595)

l'art pour l'art

- Krása se nerodí z přírody, nýbrž je výsledkem uměle upořádaného nepořádku (srov. Arcimboldo)
- Estetika podobně založená na pohrdáním morálkou a přírodou jako l'art pour l'art

příklad

- náš literární příklad manýrismu:
  - Torquato Tasso
všeobecně přijímaný dokonalý
představitel není, zástupců málo, u
mnoha literátů splývá m. s předchozím
humanismem/renesancí či s
následujícím barokem
  - Budeme pojednávat o autorech více
“středoškolsky” (tj. život a dílo) a
především číst pasáže děl

v době TT

- Rod Este ve Ferraře se snažil stát se vůdcem italských laických nezávislých států, ale
- Definitivní nadvláda Španělů v Itálii to přerušila

doba manýrismu

- 1) Španělsko se stává mocností, vládne jiným: Itálii (papeži 1527 sacco di Roma, regionům), bojuje s Francií (1525 bitva u Pavie, zajetí Františka I.) = změna rovnováhy sil
- 2) 1543-1563 Tridentský koncil (di Trento), 1572 Bartolomějská noc = krize samozřejmosti pravé víry
- 3) 1571 zastavení šířící se moci Turků u Lepanta = změna mezinárodní

Torquato Tasso (1544-1595)

- Syn šlechtice Bernarda Tassa (1493-1569) původem z Bergama, který byl ve službách kondotiéra Ferranta Sanseverina, knížete v Salernu
- Studoval u jezuitů v Neapoli, pak za otcem v Římě, v Bergamu, Urbinu, v Benátkách opět s otcem
  - Ten tam připravoval k tisku svého *Amadigi*, TT začíná psát *Gerusalemme*

Torquato Tasso (1544-1595)

- 1560 v Padově pokračuje ve studiích práva, z nichž ale záhy přechází ke studiu filozofie a výřečnosti
- Seznámí se s členy Accademia degli Infiammati a se Sperone Speronim
- 1562 v Benátkách vydává svého *Rinalda*
  - Začíná být vnímán jako literát, podobně jako jeho otec, on nazýván Tassino

Torquato Tasso (1544-1595)

- Říjen 1565 zásadní okamžik jeho kariéry
  - Vstupuje do služeb kardinála Ludvíka Este ve Ferrare
  - Okouzlen sídelním městem vévody Alfonsa II. Este (právě se žení s Barbarou Habsburkskou)
- 1569 umírá otec, 1571 cesta do Francie, seznámí se s Ronsardem, 1572 dvořanem vévody

Torquato Tasso (1544-1595)

- 1573 dokončuje *Aminta*
- 1575 dokončuje *Gerusalemme*
  - A posléze v nejistotě a nespokojenosti ji předkládá ke kritice čtyřem literárním autoritám, které jsou jeho přáteli (mj. Speroni)
  - Ti to hodnotí z pohledu pedanterie a moralismu a jejich výtky ještě prohloubí TT nejistotu

Aminta (1573)

- Pastorální drama ve verších
- Spolu s *Pastor Fido* od Guariniho vzorem
- Spíše než dramatem básní s vydařeným vykreslením arkadické přírody a milostných emocí

Aminta (1573)

- *Pastýř Aminta se zamiluje do nymfy Sylvie (silva = les), ta ho nemiluje, Sylvie se pokusí násilím zmocnit satyr, Aminta ji zachrání a Sylvie bez poděkování uteče, později Aminta najde v lese její zakrvácený šat a myslí si, že ji roztrhali vlci (nymfu???), skočí ze skály, Sylvie se o tom dozví, uvědomí si, že ho miluje a pláče nad jeho tělem, on však není mrtvý, zachytil ho šlahoun a vše končí svatbou...*

Torquato Tasso (1544-1595)

- pak se k tomu přidávají osobní problémy
  - 1576 napaden jiným dvořanem
  - 1577 útočí s nožem v ruce na sluhu, o němž si myslí, že ho sleduje
  - Tehdy též sebe sama obviní u inkvizice, je však osvobozen a to ho zarmoutí
- Znepokojený vévoda ho vyzve, aby se zdržoval v klášteře

Torquato Tasso (1544-1595)

- Avšak T. uprchne, cestuje po Itálii a posléze se 1579 opět vrací do Ferrary, kde si ovdovělý vévoda bere Margheritu Gonzagovou
  - Tam dokononce napadne a potupí vévodu, který ho nechává jako blázna zavřít do špitálu, T. tam zůstane do 1586
- Mezitím vyjde tiskem neautorizovaná verze *Gerusalemme*

Gerusalemme liberata (1579...)

- Veršovaný (ottave reali) rytířský epos z doby první křížové výpravy
- Postavy se ale chovají jako dvořané a válečníci 16. století

Gerusalemme liberata (1579...)

- *Křížová výprava trvá již 6. rokem, Godefroyovi z Bouillonu se zjeví archanděl Gabriel a nabádá ho k útoku na Jeruzalém, vojsko vyráží, jeden muslimský bojovník vyzve na souboj křížáka Tankreda, d'áblové, Armida a začarovaný zámek, místo Tankreda bojuje anděl, souboj se mění v bitvu, křížáci prohrávají, když se objeví uvěznění osvobození Rinaldem...*

Gerusalemme liberata (1579...)

- *Godefroy nechá postavit obléhací věž, avšak obránci Argante s Klorindou ji zapálí, Tankred ji pronásleduje, aniž by věděl, že to je jeho milovaná (má zbroj =anachronismus) a zabije, křižáci chtějí znovu postavit věž, ale kouzelník Ismeno začaroval les, jedině Rinaldo může kouzlo zrušit, ale svými kouzly a krásou jej zadržuje Armida, nakonec jej křižáci osvobodí, Rinaldo překoná kouzlo lesa a křižáci dobyjí Jeruzalém*

Torquato Tasso (1544-1595)

- To ho rozlítí, ačkoli má epos velký úspěch
- Těká z místa na místo, bydlí u přátel (nyní jsou to vlivní lidé, vévodové, kardinálové, synovec papeže aj.)
  - Věnuje se především přepracování svého eposu, tuto verzi uveřejní 1593 jako Gerusalemme conquistata

Torquato Tasso (1544-1595)

- Záhy však záchvaty šílenství
- Papež Kliment VIII. mu uděluje rentu a hodlá ho korunovat věncem básníka (jako se např. dostalo Petrarkovi), aby tak v protireformním Římě obnovil dávnou tradici
- 1595 však T. umírá

Torquato Tasso (1544-1595)

= životopisný mýtus

- (Ferroni, 215) T. vztah s autoritou je významný, stále vyhledává autoritu: knížat, akademiků, literárních pravidel, protireformační Církve (prožívá víru jako absolutní podřízení oficiální pravdě)
- Zároveň je však puzen až k nemožné svobodě myšlenek, což způsobuje střety s podřízením pravidlům, a odtud pocity viny

proč křížová výprava?

- 1558 Turci napadli jeho rodné Sorrento, jeho sestra se jen zázrakem zachránila
  - Fascinace křížovými výpravami, obdivoval hrob Urbana II., svolavatele první výpravy
  - V jeho době podobný duch > nový duch protireformy > boj s Turky jako nová křížová výprava

“manýrističnost” TT?

- Nesmiřitelné protiklady v životě a díle TT mezi
  - Osobní svobodou a autoritou
  - Hédonismem a religiozitou
  - “šílením” a konformitou

Kde studovat?

- DUBOIS, Claude-Gilbert (1989, 1999), *La poésie du XXVle siècle*, PUB, Talence.
- DUBOIS, Claude-Gilbert (1979), *Le Maniérisme*, PUF.
- FERRONI, G. (1991), *Storia della letteratura italiana, Dal cinquecento al settecento*, Einaudi.

*Ústav romanistiky
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích*

kurz: Přehled vývoje románských literatur

rok: 2011/2012

přednáší: Josef Prokop

<http://uro.ff.jcu.cz>